

Birinci Dünya Savaşında Ekinlik (Koutali) Adası

Dr. M. Alp BATMAN

İstanbul Teknik Üniversitesi, Elektrik- Elektronik Fak.

I. Dünya savaşı sırasındaki Rum Tehciri [1,2]

I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve 1914'ün Ekim ayı sonlarında Osmanlı Devleti'nin de savaşa dâhil olmasıyla birlikte İttihat ve Terakki Hükümeti askerlik çağına gelmiş, 1869–1895 yılları arasında doğmuş erkek nüfusu, genel seferberlik çerçevesinde silâh altına çağırıldı. Bu çağrıya, Müslüman Osmanlı tebaasının büyük ölçüde uyduğu görülürken, Osmanlı azınlıklarının askere alınması sırasında gerek düşman ülkelere sığınma, gerek ülke içlerine yönelik firarlar, savaşılan ülkelere destek verme gibi olumsuzluklar yaşanmıştır.

O tarihlerde halkının tamamına yakını Rum kökenli olan ve stratejik bir konumda olan Koutali adasının yaşayanları da Osmanlı ile savaş halinde olan ülke gemilerine, denizaltılarına ve Osmanlı gemilerine saldıran korsanlara yardım ve yataklık etmişlerdir.

Osmanlı Hükümeti bu durum karşısında azınlık tebaasının desteğini engellemek, yeni firarların ve ayaklanmaların önüne geçebilmek ve düşman devletlere destek verilmesini durdurmak amacıyla bazı toplulukların ceza amaçlı olarak ikamet bölgelerinin değiştirilmesi yolunu seçti.

Bu zorunlu göç ettirme eylemi Ermeni, Rum, Arap ve yabancı devletlerin vatandaşlarına uygulandı. Göç sırasında İstanbul ve Güney Marmara bölgesinde İstanbul'dan 67, Edirne'den 19.295, Kırklareli'nden 37.822, Tekirdağ'dan 120 ve Balıkesir'den (Marmara Adası, Kapıdağ Yarımadası, Paşalimanı, Erdek) 19.393 Rum asıllı Osmanlı vatandaşı yer değiştirmeye zorlandı.

Marmara adaları ve kıyı kesimlerinde yaşayanlar Karesi mutasarrıflığının Marmara Denizi'ne kıyısı olmayan iç bölgelerine gönderildi

I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru ekonomik durumun kötüleşmesi ve göç ettirilenlere verilen tahsisatın ihtiyacı karşılamaması, savaşın batıda sona ermesi gibi nedenlerden dolayı zorunlu olarak yollanan iskâna mecbur bırakılan Rumları eski ikamet bölgelerine göndermeye başladılar.

Rum kabilelerin geri dönüşünde yaşanan en önemli sorun ailelerin geride bıraktıkları malların durumu oldu. Her ne kadar sevkiyat sırasında Rumların geride bıraktıkları mallar koruma altına alınmış olsa da çeşitli güvenlik zafiyetleri yüzünden bu Rum mallarının yağmalandığı görüldü.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile Rumların ikamet bölgelerine yerleştirilme uygulaması İstanbul'da bulunan İtilaf Devletleri Yüksek Komiserliği'nin denetimine girdi.

Koutali'de yaşayan Osmanlı vatandaşı Rum kökenlilerin zorunlu göç (tehcir)'deki durumu.

1910'lu yıllarda Koutali (Ekinlik) Adası [3]

1915 yılında Koutali'de ikamet eden Rumların zorunlu göç ile karşılaştıkları çeşitli Yunan ve Osmanlı kaynaklarından öğrenmektedir. Osmanlı arşivinde bu konu Amerikan konsolosluğunun Osmanlı hükümetine verdiği bir notada geçmektedir[4]. Ayrıca bu notada Amerikan vatandaşlarının da o tarihlerde adada ikamet ettikleri bilgisi edinilmektedir. Limnos (Limni) adasındaki Yeni Koutali Geleneksel Denizcilik ve Sünger avcılığı müzesinde bulunan Koutali (Ekinlik) adasında çekilmiş Yunan ve Amerikan bayraklarının önünde poz verenleri gösteren bir resimden de O tarihlerde Adadaki Amerikan varlığı gözükmektedir.

Amerikan ve Yunan bayrakları önünde poz verenler (1910'lu yılların ortaları) [5]

30 Ağustos 1331 (1915) tarihinde ABD konsolosluğunun Osmanlı dışişleri bakanlığına verdiği 583 nolu sözlü notası ve hükümetin buna verdiği cevapların Koutali adası ile ilgili kısımları [4]

Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerinde Osmanlı memurları tarafından ABD vatandaşları hakkında alışılmadık şekilde ve keyfi hareketlerde bulunulduğunu dışişleri bakanlığına bildirilir. Haziranın 16'sına doğru Marmara denizindeki Koutali adasında bulunan yerel Amerikalı memurlardan John Dimitri isimli kişi Ailesi ile birlikte tutuklanmış ve yolculuk hazırlıklarını tamamlayabilmeleri (sınır dışına çıkarılmaları) için kendilerine 6 saat süre verilmiştir. Adı geçen kişinin 2000 kıyye (bir ağırlık ölçüsü, 1 kıyye=1282 gram) miktarındaki sünger ve sünger avcılığında kullanılan bir sandal ile ev içindeki eşyalardan oluşan ve değeri yaklaşık 5000 lira tahmin edilen bütün mallarını bırakmaya zorlanmıştır. Konsolosluk hal ve tavırları bir sorun oluşturmayan bu Amerikan vatandaşlarına karşı yapılan bu davranışları şiddetli bir şekilde protesto eder.

Bu protesto üzerine dışişleri gerekli mercilere yazılar yazarak notada adları geçen ABD vatandaşlarının durumun araştırılmasını ister. 2 Eylül 1331 (1915)'de Karesi sancağına (şimdiki adı ile Balıkesir ili) 75 kalem numarası ile bir yazı yazılıp John Dimitri'nin durumu sorulur.

1 Kasım 1331 (1915)'de Karesi Sancağı kaymakam vekili Hasan Kemaleddin imzalı 513 numaralı cevap yazısı aşağıdaki şekildedir.

Amerikan vatandaşı olan John Dimitri'nin sınır dışı edilmesi ve kendisine sadece 6 saat süre verilmesi hakkındaki ifade doğru değildir. Kendisine gitmemesi söylenmiş ve haklarının saklı bulunduğu bildirildiği halde bunu kesinlikle dikkate almayarak diğerlerinin yanında gitmiştir. Verilen süre 24 saat olup bu da yalnız

Osmanlı vatandaşlarına mahsus ve yabancıları kapsamamaktadır. Bu gidiş sırasında tüm eşyaları kilit altına ve hükümet korumasına alınmıştır. İsteddiği vakit gelip mallarını ve eşyalarını alabileceği Erdek kaymakamlığından cevaben belirtilmiştir.

Karesi Sancağından gelen bu yazı üzerine John Dimitri hakkında ABD notasına cevaben 8 Aralık 1331 (1915) de İçişleri yabancılar şubesinin Dışişleri bakanlığına yazdığı 8/269 nolu yazı aşağıdaki şekildedir.

Koutali adasında oturan John Dimitri'nin ada dışına çıkarılması hakkındaki ifadeler gerçek olmayıp Marmara bölgesinin rumlardan boşaltılması sırasında kendisine ikamet edebileceği ve haklarının saklı kalacağı söylenmiştir. Buna rağmen bahsedilen yeri rumlarla beraber kendi rızası ile terk ettiği ve gidiş sırasında tüm eşyaları kilit altına aldığı gibi hükümet tarafından da korunmaktadır. İsteddiği zaman gelip mal ve eşyalarını alabileceği Karasi mutasarrıflığından alınan cevaptan anlaşılmaktadır.

Yukardaki yazışmalardan ve Osmanlı arşivlerindeki çeşitli yazışmalardan anlaşıldığı üzere 16 Haziran 1915 tarihinde Marmara bölgesinde yabancı uyruklulara uygulanan zorunlu göç Ekinlik adasını da kapsamış ve Rumlar adadan uzaklaştırılmıştır. Ayrıca aynı dönemde adada ABD vatandaşlarının da ikamet ettiği anlaşılmaktadır

Yunanistan'da yayımlanan "Marmara Denizindeki Trajedi" [6] isimli bir yayında Koutali halkının zorunlu göç sırasında Bursa sancağına bağlı Kirmasti'ye (şimdiki adı ile Mustafakemalpaşa) yollandığı hakkında bilgi mevcuttur. Ayrıca 10 ağustos 1915 tarihinde İstanbul'daki Amerikan büyükelçiliğinden Washington DC deki dışişleri bakanına yazılmış resmi bir yazıda[7] çoğu kadın ve çocuklardan oluşan 1300 kişinin 4 Haziran 1915 de botlara bindirilerek Avşa oradan da Anadolu'ya götürüldüğü öğrenilmektedir.

Son yerleşim yeri olarak Bursa'nın Mihaliç (şimdiki adı ile Karacabey) bölgesine götürüldükleri anlatılmaktadır. Ayrıca geride bıraktıkları malların yağma edildiğinden de bahsedilmektedir. Bunu destekleyen bir kanıt Osmanlı arşivlerinde bulunan R 24/04/ 1331 sayılı şifreli telgraftır. Telgrafta, Paşalimanı bölgesine bağlı Ekinlik adasından tahliye edilen Rumlardan boşaltılan yerleri yağmalayan Düyûn-ı Umûmiye memuru Ahmed ve Kolcu Rıza Efendilerin görevden alınmaları istenmektedir.

Osmanlı arşivlerinde ve eski ada halkının anılarında [8] bahsedildiğine göre Ada 1915 de boşaltıldıktan sonra Osmanlı askerleri tarafından geçici olarak bir askeri hastane ve ufak bir hava alanı kurulmuştur. 1918'de Rumların adaya geri dönmesi ile bu yapılar işlevini yitirmiştir.

1910'lu yıllarda Koutali adasında doğan ve tehciri ve daha sonra tekrar adaya dönüşü hatırlayanların anılarında da göçten bahsedilmektedir [8]. Mayıs 1912'de adanın orta kısmında bulunan Faneromeni kilisesi yakınında doğan Chrysostomos Vassileiou anılarında tehcir sırasında önce Artake (Erdek) sonra da Rodos'a gittiklerinden, 1918'de de Koutalis'e geri döndüklerinden söz etmektedir. Vassileiou, yaklaşık 600 kişinin sürgün sırasında öldüğünden bahsetmektedir. Anılarında, döndükleri zaman adayı yağmalanmış bulduklarını ve ilk yılların çok zor geçtiğini, ama zaman içinde eski düzeni kurduklarını ve normal hayatlarına döndüklerini belirtmektedir. 1923 yılında Lozan antlaşmasının mübadele hükümleri uyarınca bir daha geri dönmek üzere Limni adasına gittiklerini de eklemektedir.

Bu yazının hazırlanması sırasında, belgelerin çevirisi konusunda yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Burak BARUTÇU 'ya teşekkür ederim.

Kaynaklar:

- [1] Özdemir, M., I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti Tarafından Gerçekleştirilen Rum Tehciri, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt 6 , Sayı 14 , Ocak 2007 , 27 40
- [2] Yılmaz, M . Balkan Savaşı'ndan Sonra Türkiye'den Yunanistan'a Rum Göçleri, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2001, 13-38
- [3] web page, 20/03/2020, <http://www.ekinlik.org/>, Ekinlik Adası web sitesi
- [4] Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Amerikan İlişkileri (1896-1919) II, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 86,Ankara 2007
- [5] The Museum of Maritime Tradition and Sponge – Fishing of Nea Koutali web page, 20/10/2019, <http://www.spongefishing-museum.gr/en/>
- [6] The Tragedy of the Sea of Marmora, How The Greeks of Marmora where Expelled From Their Homes and Scattered Among The Villages Around Kermasti or The Unwirtten Testament of The Greeks Who were Forced to Embrace Mohammedanism, Relief Committee for Greeks of Asia Minor, [1918?],With an introduction by N.G. Kyriakides, Delegate of the Central Committee of Unredeemed Greeks, Athenes, Greece.
- [7] web page, 03/03/2020, <https://www.facebook.com/1379040828984973/photos/a.1400145686874487/1521482294740825>
- [8] web page, 03/03/2020, <http://koutaliana.blogspot.com/2007/11/>